TARIXNING YORDAMCHI SOHASI: GERALDIKA FANINING SHAKLLANISHI. GERALDIKA QADIMDA VA O'RTA ASRLARDA

Sultonboyev Asadbek Ulug'jon o'g'li
Farg'ona viloyati So'x tumani 2-IDUM 11-sinf o'quvchisi

Annotatsiya: *Bu maqola asosan geraldika sohasining shakllanishi va uning jahonning turli xil mamlakatlarida shakllanish bosqichlari qamrab oladi. Shuningdek, geraldikaning asosiy* vazifasi haqida ma'lumot beradi. Geraldika qadimda va o'rta asrlarda rivojlanish bosqichlarini qamrab oladi.

Kalit so'zlar: *geraldika, korparatsiya, geroldlar, Cherkov va davlat gerblari* Дочерняя область истории: становление науки геральдики. Геральдика в древности и средневековье

Аннотация: *В данной статье в основном освещается становление отрасли геральдики и этапы ее становления в разных странах мира. В нем также представлена информация об основной функции геральдики. Геральдика охватывает этапы развития в древности и средневековье.*

Ключевые слова: *геральдика, корпорация, герольды, церковные и государственные гербы. A subsidiary field of history: the formation of the science of heraldry. Heraldry in antiquity and the Middle Ages*

Abstract. *This article mainly covers the formation of the field of heraldry and its stages of formation in different countries of the world. It also provides information about the main function of heraldry. Heraldry covers the stages of development in ancient and medieval times.*

Key words: *heraldry, corporation, heralds, Church and state coats of arms*

KIRISH

Geraldika-bu gerblarni o'rganuvchi fan. «Geraldika» atamasi bir nechta ma'nolarga ega, shulardan biri «jarchi», emblematikaning sohasi hisoblanadi. «Geraldika» va «jarchi» atamalarining kelib chiqishining ikki xil varianti mavjud: 1) oxirgi lotincha geraldica (yoki heraldus) — jarchi; 2) nemis Heralddan - (buzilgan Heeralt) - faxriy. Gerb huquqiy asosga ega hodisa hisoblanadi. Gerb yasovchilar lotincha «armoristlar» deyilgan.Geraldika tarixning yordamchi tarmoq soha hisoblanadi.U XIX asrning ikkinchi yarmida shakllandi. Qadimda Shumer davlatining ramzi arslon boshli, burgut timsolida bo'lgan. Misrning gerbida ilon, Forlarnikida burgut chizilgan.Yunoniston shaharalarining alohida davlat belgilari mavjud edi.Afina gerbida boyo'g'li, Korinfnikida qanotli ot, Rodosnikida atirgul tasvirlangan.

Gerb (pol-nem meros) – Biron-bir mamlakat yoki hududning siyosiy va tarixiy xarakteragi g'oyalari majmuasini, o'ziga xos tabiiy va xo'jalik xususiyatlarini, tabaqaviy

tafovutlarini, shaxs, urug’ va shajaralarini ifodalovchi alohida ramziy belgi. Gerblar antik davrda paydo bo‘lgan.

Gerblar quyidagi tur va toifalarga bo’linadilar:

1. Davlat gerblari, shahar, viloyat gerblari.
2. Korporatsiya (o’rta asrdagi sex, gildiya va birodarlik) larning gerblari.
3. Urug’larning gerblari.

Gerblar rangi, shakli, rasmlari bilan o’zaro farqlanib, maxsus qoidalarga binoan ishlanadi va maxsus terminlar bilan tavsiflanadi. Masalan, Shumer davlatining gerbida sher boshli burgut, qadimgi Rim davlati gerbida burgut tasvirlangan. Amir Temur davlatining ham gerbi bo‘lgan. Bu gerbda 3 ta halqa tasvir etilgan bo’lib, bu Temurning 3 iqlimda ya‘ni shimol, janub va g’arbda hukmron ekaniga ishoradir. O’rta asrlarda ko‘pgina shaharlar ham o’z gerbiga ega bo’lgan. Venetsiya gerbida qanotli sher tasvirlangan. G’arbiy Yevropada gerblar urug‘, merosxo‘rlik belgilari sifatida salb yurishlari davrida yuzaga kelgan. Keyinchalik bayroqlar, qog’oz pullar, muhrlarga gerblarning tasviri tushirila boshlangan. Gerblar va ularning tarixi bilan geraldika fani shug’ullanadi.

Geroldlar kimlar?

XIV asrdan boshlab Yevropa mamlakatlarida geroldin deb atalgan muassalar mavjud bo’lgan.Bu yerda geraldikaning mualliflarining huquqini ro’yxatga oluvchi davlat organiga aylangan.Gerblarning kimga ekanligi aniqlangan, ularni to’plagan va yangi gerblarni yasagan, shuningdek, yasagan gerblarning to’g’ri tuzilishini tekshiradigan maxsus kishilar-geroldlar deb atalgan.

Jahondagi dastlabki gerblar

Rim imperiyasining qulashi bilan Yevropada madaniyat va iqtisodiyot tanazzulga yuz tutgan qorong‘u davrda, feodalizm vujudga kelgan, xristian dini qaror topib, nasroniy aristokratiya tizimi rivojlanib, yorqin va rang-barang geraldika san’ati rivojlandi. Gerblarning paydo bo'lishiga bir nechta mezonlar yordam berdi. Avvalo, bular feodalizm va salib yurishlari ya’nu urush paytida qo’shinni ajratish uchun ishlatilgan. Gerblar X-asrda paydo bo'lgan deb qabul qilinadi, ammo aniq sanani aniq emas. Tarixiy manbalarda tasvirlangan birinchi timsollar XI-asrga tegishli. Bugungi kunga qadar ma'lum bo'lgan eng qadimgi muhrlardan 1000 yildagi nikoh shartnomasida topilgan, uni Kastiliyadan Infante Sancho Gaston II ning qizi Vikont Bern Vilgelmina bilan tuzgan. Mulkni imzolash va belgilash uchun muhrdan foydalanish, umuman savodsizlik davrida muhrlar shaxsni tasdiqlashning yagona yo'li edi. Savodsiz odam uchun belgi ancha tushunarli edi. Ba'zi manbalarga ko'ra, birinchi timsollar qurol va kiyimda emas, balki muhrlarga tushirilgan. Gerblar mavjudligining salib yurishlaridan keyin, XII asrda paydo bo'ladi. Bunda birinchi dalil 1151 yilda vafot etgan Jeffroy Plantagenet qabridan olingan fransuz emal chizmasi bo'lib, graf Anju va Meyn o'zini tasvirlaydi.Shaxsiy gerbga ega bo'lgan birinchi hukmdor ingliz qiroli Richard I Lionheart (1157-1199) edi. O'shandan beri Angliyaning barcha qirollik sulolalari o’zlarining gerblari va muhrlariga ega bo’lgan. Evropadan tashqari, XII-asrga kelib Yaponiya «mon» deb nomlangan o'zining geraldik tizimini ishlab chiqdi. Ba'zi Yevropa

tillarida bu tushuncha noto'g'ri «gerb» deb tarjima qilingan, garchi bu so'zning Evropa ma'nosida bu gerb emas. Misol sifatida, Yaponiya imperator oilasining gerbi - 16 bargli xrizantemani hisoblangan. Xuddi shunday belgilar dubulg'alar, qalqonlar va zirhli ko'krak nishonlariga ham qo'yilgan, ammo gerblardan farqli o'laroq, ular hech qachon uzoqdan tanib olinadigan darajada katta tasvirlanmagan. Biroq, agar bunday belgi hali ham talab qilinsa, bayroqlarda «mon » ko'rsatilgan. Xuddi Evropa gerbi singari, «mon» ham san'atda - bezak, kiyim-kechak, mebel va interyerni bezash uchun ishlatiladi. Yaponiya imperator oilasining yosh a'zolari, shuningdek, Evropa qirollik oilalaridagi Xuddi Evropada bo'lgani kabi, Yaponiyada ham «mon» qonuniy davlat ramzi edi. Ikkala geraldik tizimlar bir-biridan mustaqil ravishda paydo bo'lgan, ammo ularning o'xshashligi ajablanarli emas, chunki feodal jamiyati bir xil sxema bo'yicha rivojlangan. Yevropa singari, yapon geraldikasi bizning davrimizda keng qo'llanildi.

Geraldika hududiy, diniy va siyosiydir

Feodallarning oʻz mulklaridan joʻnatgan hujjatlarining haqiqiyligini tasdiqlovchi muhrlari shahar va davlat gerblarining asosi hisoblanadi. Yangi shaharlarning paydo bo'lishi yoki yangi davlatlarning tashkil topishi bilan o'sha davrda amalda bo'lgan huquqiy normalar gerblarning yaratilishiga olib keldi. Yoki bu ramziy tasvirlarga ega bo'lgan va mahalliy diqqatga sazovor joylarni, tarixiy voqealarni va shaharning iqtisodiy holatini ko'rsatadigan mutlaqo yangi gerblar yoki zodagonlarning oilaviy gerblari bilan aralashgan. Misol tariqasida Parij gerbini keltirish mumkin, unda oltin zambaklar bo'lgan kema va jozibali dala tutashgan. Kema shaharning markazida joylashgan Sena daryosidagi de la Cité orolining kema shaklida, shuningdek, shahar iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismi sifatida savdo va savdo kompaniyalarini ramziy qiladi. Oltin zambaklar bilan qoplangan jozibali dala Parij homiyligida joylashgan Kapetian sulolasining timsoli hisoblanadi.Geraldika XIV asrda hayotning barcha sohalariga kirib bordi va jamiyatning madaniy qatlamlarida geraldik terminologiya keng tarqalgan. Adabiyotga, san'atga, kundalik hayotga kirib boradigan, ritsarning zirhidan boshlanib, itning yoqasi bilan tugaydigan moda sevimli mashg'ulotiga aylanadi, ba'zida absurdlik darajasiga etadi. Salib yurishlaridan qaytgan ritsarlar sharqiy hukmdorlarning dabdabali kiyimlariga taqlid qila boshladilar, ular o'zlarining gerblariga mos keladigan va naqshli shiorlar bilan bezatilgan maxsus qurol-aslahalar kiyib olishdi. Xizmatkorlar ham, skvayderlar ham xo'jayinlarining gerbi tushirilgan kiyimlarni kiyishdi. Oddiy zodagonlar o'z xo'jayinlarining gerblari tushirilgan libos kiyishdi. Olijanob xonimlar bir vaqtning o'zida ikkita gerb tasvirlangan ko'ylaklar kiyishni boshladilar: o'ngda - erining gerbi, chapda - o'ziniki. Fransiya qiroli Charlz V Donishmand (1338-1380) davrida kiyimlar modaga kirdi, yarmi bir va yarmi boshqa rangga bo'yalgan. Keyinchalik bu moda zodagonlar va skvayderlardan oddiy shahar sinfiga o'tdi. Shunday qilib, geraldika G'arbiy Yevropa madaniyatining eng muhim tarkibiy qismiga aylanadi. O'rta asrlarda geraldikaning boshqa sohalari - shahar, korporativ va cherkov rivojlangan. Savdogarlar va hunarmandlar oʻzlarining kasbiy gildiyalarini tuzdilar, ularni «yuridik shaxs» sifatida roʻyxatdan oʻtkazdilar va gerbga egalik qilish huquqini oldilar. Gildiya a'zolari bir qoidani qabul qildilar: maxsus

kiyim kiyish - o'z uyushmasining geraldik rangidagi kiyimlar. London qassoblari ko'k va oq rangli jingalak rangdagi ko'ylak kiygan, novvoylar zaytun yashil va kashtan, mumli sham savdogarlari ko'k va oq rangli liboslar kiyishgan. London Furriers kompaniyasiga o'z gerbida ermin mo'ynasidan foydalanishga ruxsat berildi, garchi o'rta asr me'yorlariga ko'ra, bu geraldik rang faqat qirollik va zodagon oilalar tomonidan o'zlarining eksklyuzivligi va ustunligi belgisi sifatida ishlatilishi mumkin edi.

Qiziqarli ma'lumotlar

Vergina yulduzi (betargínas) - o'n olti nurli yulduzning timsoli, badiiy tasviri.

1977 yilda professor Manolis Andronikos tomonidan Gretsiya shimolidagi Aegisda (Vergina) arxeologik qazishmalar paytida topilgan. «Yulduz» ikki Makedoniya qirolining oltin larnaxlarini bezatgan. Andronikos ramzni «yulduz», «yulduz porlashi» yoki «quyosh porlashi» deb ta'riflagan. Yulduz topilgan qabr Makedoniyalik Aleksandr Makedonskiyning otasi Filipp II ga tegishli. Boshqa tarixchilar bu qirol Filipp III Arridaeus qabri ekanligini taxmin qilishgan. Uni topilgan joydan unchalik uzoq bo'lmagan Verjina arxeologik muzeyida ko'rish mumkin. O'n ikki nurli yulduzning yana bir nusxasi Makedoniyalik Aleksandrning onasi Olimpiya qabrida ham tushurilgan.

REFERENCES:

1.*M. Is'hoqov, I. Xudaynazarov.*«Yordamchi tarixiy fanlar» 2019.Toshkent. «Noshir »

2. *Adhamjon Ashirov* . «Etnologiya» . Toshkent. «Yangi nashr» 2014.

3. «Геральдика для Всех » Москва. 2002

4.*O.Bozorov, R. Ahmedov* va boshqalar. «Yordamchi tarix fanlari». «Farg'ona» nashriyoti.2015

5. *Алексеев.В.* История первобитнога обшество.М, «Наука» 1991

6.*Asqarov, A*..O'zbekiston xalqlari tarixi. «O'qituvchi» nashriyoti.1993.

7.*Tokarev, S.Religiya* narodov mira. «Nauka». 1989.

8.*D.J.Makov. R.N.Tursunov* va boshqalar.Jahon tarixi. 2020

9.*Saidboboyev, Z.Choriyev*. Maxsus tarixiy fanlar asoslari.O'quv qo'llanma. 2015

10.*A.Madraimov, G. Fuzailova*. Manbashunoslik.Darslik. 2008